

Wstęp

Przygotowując numer specjalny byliśmy jako społeczność DSW w momencie straty i zmiany. Strata związana jest z odejściem prof. Roberta Kwaśnicy. Zmiana natomiast z gruntownymi przeobrażeniami naszej uczelni. Oba zdarzenia to sytuacje trudne, „rozbudzające refleksyjność”, zwracające nas – społeczność akademicką – do zadawania pytań.

O zdolność zadawania pytań Robert Kwaśnica upominał się nieustannie. Te najważniejsze dotyczyły zagadnień egzystencjalnych: o sens istnienia oraz o sens działania. Zastanawiał się nad trafnością decyzji etycznych, podkreślał, jak ważne są kompetencje moralne. Lista pytań zawsze była otwarta, niepowtarzalna, nieoczywista. Pytał i domagał się możliwości wspólnej rozmowy.

Czy wspólna rozmowa jest dzisiaj w ogóle możliwa? Jak pisał: *Wydaje się to bardzo trudne. Z pomocą może przyjść hermeneutyczna refleksyjność (...). Podstawową jednak rzeczą jest krytyczne zrozumienie dyskursu głównego nurtu (jego archiwum, języka, tematu, schematu i stylu narracyjnego)* (Robert Kwaśnica, *Dyskurs edukacyjny po inwazji rozumu instrumentalnego. O potrzebie refleksyjności*, Wrocław 2014, s. 41). To „dopuszczanie różnorodności”, otwartość wobec pytań wyznaczyło obszary znaczeniowe, wokół których zbudowany jest niniejszy tom.

Publikacja rozpoczyna się wspomnieniem Roberta Kwaśnicy. Urszula Dzikiewicz-Gazda, Małgorzata Mikołajczak-Woźniak, Karolina Reinhard – jako doktorantki Profesora – podzieliły się opowieścią ze spotkania człowieka bardzo dla nich ważnego.

Tom składa się z **trzech części**. Każda z nich, w pierwszym członie tytułu brzmiącym: *W kręgu racjonalności. Pytanie o...* – nawiązuje do hermeneutycznej interpretacji rzeczywistości, do pytań o uwarunkowania naszego myślenia i ukazuje innym własne zapytywanie nie jako wzór czy gotową radę, lecz jako zaproszenie do rozmowy, poszukującej rozumienia naszego czasu i nas samych (tamże, s. 29).

Drugi człon tytułu wyznacza obszary, których dotyczą owe pytania.

W pierwszej części jest to **pytanie o rzeczywistość**. Maria Reut, w otwierającym tę część tekście *Pedagogika i „pytanie o sens życia”*, prowadzi polemikę z takim wyobrażeniem powinności pedagogiki, które wiąże się z oczekiwaniem od tej dyscypliny jednoznacznych odpowiedzi na temat pożądanego obrazu świata i człowieka. Autorka

analizuje sytuację „rozczarowania” pedagogiką inaczej pojmującą swoje powinności, charakteryzuje także uwarunkowania zwrócenia się ku sztuce jako obszarowi poszukiwania owej pożądanej wiedzy. Podkreśla zasadność „pytań źródłowych” oraz potrzebę ich ponawiania w odmiennej perspektywie. O agresji i przemocy w komunikacji, przybierających współcześnie jakościową nową, naznaczoną medialnie postać, pisze Beata Sierocka. Zjawiska te zostają zdiagnozowane jako zagrażające warunkom egzystencji wspólnoty komunikacyjnej. Wobec tego podkreślony zostaje obowiązek ochrony tejże wspólnoty, którą Autorka nazywa i podkreśla – „okaleczaną”, nawołując jednocześnie do jej ochrony i wdrażania „środków zaradczych”. Kazimierz Przyszczykowski (natomiast) podejmuje temat polityczno-ideologicznego *decorum* (w) edukacji. Autor pisze o „pod-rzuconych” lub „na-rzucanych” propozycjach, które mają być postrzegane przez odbiorcę jako te dla niego odpowiednie i prowadzące go do scalenia z systemem politycznym. Wyróżniając dwie kategorie, język i działanie w roli, podając liczne egzemplifikacje, Autor podkreśla, jak ważnymi są elementami triady: władza – ideologia – edukacja.

Drugi obszar pytań, dotyczący **wiedzy i szkoły**, nawiązuje do racjonalności szkolnej, którą Robert Kwaśnica w ostatnich latach zajmował się szczególnie intensywnie. Podkreślał, że szkoła daje wiedzę kolekcjonerską, sztucznie podzieloną na dyscypliny, osadzoną w racjonalności adaptacyjnej. Paweł Rudnicki w otwierającym tę część tekście nawiązuje do takiego sposobu postrzegania edukacji. Pisze o „odzyskiwaniu edukacji”, nakreślając neoliberalny, utowarowiony charakter wiedzy. Jako że odzyskiwanie edukacji nie oznacza jej reformowania, Autor opisuje działania „ze skrajów systemu”, dostrzegając potencjał edukacji antydyskryminacyjnej.

Tematem różnorodności etnicznej i kulturowej w podręcznikach do edukacji wczesnoszkolnej zajął się Marcin Gołębiak. Zmieniające się realia społeczne i kulturowe w Polsce Autor zestawia z obrazami z analizowanych książek. Dochodzi do wniosku, że zmiana wyobrażeń w świadomości potocznej w nikłym stopniu znajduje odzwierciedlenie w podręcznikach, w których zawarty jest stereotypowy i europocentryczny obraz kulturowych różnic. Wielowymiarowość edukacji nieformalnej opisuje Alicja Szostkiewicz. Na podstawie przeprowadzonych badań ukazuje różne sposoby nieformalnych działań rozwojowych, podkreślając koncepcję uczenia się przez całe życie. Kolejny artykuł nawiązuje do tej koncepcji. Anna Pol podjęła się rozważań dotyczących kompetencji glottodydaktycznych nauczycieli języków obcych, w których podkreśla refleksyjność nauczycieli oraz ich autonomię.

Kolejne dwa teksty dotyczą kwestii związanych z praktyką szkolną w kontekście psychologicznym. Badania przeprowadzone przez Tomasza Niemca koncentrują się na związku między emocjonalnością a procesami poznawczymi. Autor wysuwa wniosek, iż wspieranie występowania pozytywnego nastroju oraz wysokiego poczucia samoskuteczności może mieć niemałe znaczenie dla wzrostu wydajności poznawczej. Drugi tekst dotyczy zjawiska cyberprzemocy w Polsce. Autorzy, Beata Rajba i Bartosz Głowacki, dokonali przeglądu stosowanych rozwiązań prawnych analizowanego

zjawiska. Przytaczają również studium przypadku, które może służyć jako materiał edukacyjny dla nauczycieli i rodziców.

Tekst zamykający część drugą dotyczy indywidualizacji nauczania w szkole. W artykule mojego autorstwa (Karolina Reinhard) pokazuję, czemu służy indywidualizacja, do czego prowadzą różne jej sposoby rozumienia i jakie są tego konsekwencje. Podkreślam również konieczność odnalezienia się w ponowoczesnym społeczeństwie, w którym indywidualizacja nie jest już wyborem, a koniecznością.

Pytanie o adaptację i zmianę, nawiązujące do racjonalności adaptacyjnej i emancypacyjnej Roberta Kwaśnicy, to obszary, wokół których koncentrują się teksty w **trzeciej części** tomu. Agnieszka Bron i Ewa Kurantowicz opisały wyniki badań dotyczących zatrudnialności studentów w Polsce i Szwecji. Zwracają uwagę na przesunięcie odpowiedzialności za zatrudnienie z państwa na jednostkę oraz podkreślają autoteliczną wartość edukacji, która w istotny sposób wpływa nie tylko na sam wybór zawodu badanych osób, ale na kształt całej ich biografii. Temat aktywizacji zawodowej osadzonych podjęty przez Darię Becker-Pestkę można potraktować jako kontynuację tematu zatrudnialności. Autorka opisała programy aktywizujące, które w tym wypadku, oprócz zawodowej reintegracji, mają również na celu readaptację społeczną i tym samym znacząco wpływają na biografię osadzonych.

Kolejne trzy teksty dotyczą zmian zaistniałych na skutek współpracy badanej osoby z doradcą (pierwszy i trzeci tekst) oraz psychoterapeutą (tekst drugi).

Poznanie zmian w konstruowaniu kariery przez młode kobiety to temat, którego podjęły się Anetta Pereświat-Sołtan oraz Bożena Wojtasik. W tekście opisały refleksje badanych osób po spotkaniu z doradcą, który pracuje zgodnie z koncepcją *Life Design*. Autorki podkreślają, jak ważna była dwuetapowość badania dająca możliwość refleksyjnego wglądu w swoje życie, skonfrontowania swojego spojrzenia z analizą doradcy oraz nauczenie się korzystania z własnych zasobów. Zmiany, jakich doświadczały osoby doznające przemocy w związku w procesie psychoterapii oraz po jej zakończeniu, analizowała Dorota Dyjakon. Autorka na podstawie badań własnych przedstawia doświadczenia życiowe ofiar przemocy domowej pozostające w relacji z partnerem, który jest sprawcą tej przemocy. Artykuł kończy się pytaniem, czy osoby będące ofiarami i sprawcami przemocy domowej są w stanie stworzyć związek, w którym jest zachowana względna równowaga sił obojga partnerów. Joanna Minta z Adrianną Nizińską zajęły się obszarem narracji w procesie konstruowania kariery młodych ludzi. W badaniach młodzieży oraz dorosłych autorki pokazują, w jaki sposób kompetencje narracyjne i ich rozwijanie są ważne w myśleniu o edukacyjnym wsparciu budowania i rozwijania własnej kariery. Piszą zarówno o strategiach adaptacyjnej, jak i transgresyjnej (dorosli), zaznaczają trudności w pracy z metodami narracyjnymi (młodzież).

O radzeniu sobie z manipulacją społeczną piszą Maria Szczówka-Nowak i Barbara Zimoń-Dubowik. Autorki zwracają uwagę na dyspozycyjne uwarunkowania zachowań stanowiących o odporności i/lub podatności na manipulację i wyróżniają m.in. twórcze myślenie jako pomocne w przeciwdziałaniu manipulacji. Na pytanie: „Jak można

rozumieć i wyjaśniać trudności społecznej adaptacji dzieci zdolnych w młodszych wieku szkolnym?” próbują odpowiedzieć Tatiana Jewsiejewa z Joanną Kruk-Lasocką. Analizując studia przypadków dwojga dzieci, piszą o nieprzystosowaniu pozytywnym, niezbędnym do osiągnięcia wyższego poziomu integracji osobowości oraz budowania bogatego środowiska wewnętrznego. W konkluzji stawiają pytania o korzystne rozwiązania dla rozwoju potencjału dziecka, bez konieczności wykluczania go ze szkoły.

Niniejszy tom zamyka przygotowana przez Joannę Chmielewską zapowiedź wydawnicza książki Roberta Kwaśnicy, w której znajdują się opracowane na nowo przez Autora teksty opublikowane w latach 1989–1995.

Prezentowany tom ma w swym zamyśle być przyczynkiem do poszukiwania odpowiedzi na pytania, do dyskutowania, wreszcie do zadawania pytań, w myśl tezy: *nie potrafi w ogóle pytać ten, kto uważa, że wszystko wie lepiej. Aby móc pytać, trzeba chcieć wiedzieć, to zaś oznacza: wiedzieć, że się nie wie* (H.-G. Gadamer, *Prawda i metoda*, inter esse, Kraków 1993, s. 338).

Karolina Reinhard